

שולחן ערוך אורח חיים הלכות ראש השנה סימן תקפא

יש מקומות נוהגין לילך על הקברות ולהרבות שם בתחנונות ונותנים צדקה לעניים

משנה ברורה סימן תקפא

הקברות - דביה"ק הוא מקום מנוחת הצדיקים והתפלה נתקבלה שם יותר אך אל ישים מגמתו נגד המתים אך יבקש מהש"י שיתן עליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר

חיי אדם חלק ב-ג (הלכות שבת ומועדים) כלל קלח

סעיף ה: ערב ראש השנה הוא יום האחרון מן השנה, וקבלו חז"ל שכל העושה תשובה יום א' בשנה חשוב כאילו שב כל השנה, ולכן נהגו שכולם מתענים ומשכימים הרבה קודם היום ומרבים בסליחות ובידוים. ויש נוהגין עוד לילך על הקברות. ואמנם צריכים לזהר מאוד שלא יכנסו לקברות מי שהוא טמא קרי, כי אז החיצונים מתדבקים בו. וגם לא ילך על קברי רשעים, כי הם המזיקין. ויהיה נזהר מאוד שלא ישים מגמתו להתפלל ולבקש מן המתים, שקרוב הדבר שיהיה בכלל ודורש אל המתים [דברים יח, יא], אלא שיתפלל להקב"ה שיעשה חסד בזכות הצדיקים המתים...

ספר מהרי"ל (מנהגים) הלכות תענית

אמר מהרי"ל סג"ל מה שרגילין ללכת לבית הקברות בתעניות, יש כמה טעמים בגמ', לומר שאם אין אתה מרחם עלינו לראות בעיני תעניתנו הרינו מתים ח"ו. ואמר דנראה לו טעם אחר משום דבבית הקברות מקום מנוחת הצדיקים, ומתוך כך הוא מקום קדוש וטהור והתפלה נתקבלה ביותר על אדמת קדש. והמשתטח על קברי הצדיקים ומתפלל אל ישים מגמתו נגד המתים השוכבים שם, אך יבקש מאת השם יתברך שיתן אליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר תנצב"ה.

דרשות הר"ן הדרוש השמיני

...יש בזה ענין אחר. והוא שאין ספק שראוי שנאמין, שכמו שבזמן שבית המקדש קיים, היה המעון ההוא המקודש, מקום מוכן לחול שפע הנבואה והחכמה, עד שבאמצעות המקום ההוא, היה שופע על כל ישראל, כן ראוי שיהיו הנביאים והחכמים מוכנים לקבל החכמה והנבואה, עד שבאמצעותם יושפע השפע ההוא על המוכנים מבני דורם גם אם לא ישתתפו עמם, אבל מצד המצאם בדורם, שהם עצמם כמו המקדש המקודש. והרמב"ן ז"ל כתב בסוף סדר והיה עקב (דברים יא כב), ויתכן באנשי זאת המעלה, שתהיה נפשם גם בחייהם צרורה בצרור החיים, כי הם בעצמם מעון לשכינה, כאשר רמזו בעל ספר הכוזרי (מאמר ג א), עד כאן, ואפשר שנתכוין גם לזה. ולפיכך בהמצא לחכמים והחסידיים בדורות, יהיה השפע שופע עליהם, ובאמצעותם אפשר שיהיה שופע על כל המוכנים מבני דורם, וכל שכן לאותם שהם מתקרבים אליהם ומשתתפים עמהם.

ולא בחייהם בלבד, כי גם אחרי מותם, מקומות קברותיהן ראויין להמצא השפע שם בצד מן הצדדים. כי עצמותיהם אשר כבר היו כלים לחול עליהם השפע האלהי, עדיין נשאר בהם מן המעלה והכבוד שיספיק לכיוצא בזה. ומפני זה אמרו רבותינו ז"ל (סוטה לד ב) שראוי להשתטח על קברי הצדיקים ולהתפלל שם, כי התפלה במקום ההוא תהיה רצויה יותר, להמצא שם גופות אשר חל עליהם כבר השפע האלהי.

משנה ברורה סימן תקנט

על הקברות - של ישראל כדי שיבקשו עלינו רחמים

פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן תקפא

ועיין אליה רבה [ס"ק] ל"ט בשם מהרי"ל הלכות תענית [עמוד ער] דבית הקברות מקום קדוש וטהור, יתכוין שה' יתן לו רחמים בזכות הצדיקים, ואל ישים מגמתו נגד המתים. ובסידור מענה לשון יש תפלות מה שאומרים על הקברים, משמע קצת שמבקשים מאת הנפש שיליץ טוב בעדנו:

ספר חסידים (מרגליות) סימן תנ

...כי הנייה יש למתים שאוהביהם הולכים על קבריהם ומבקשין על נשמתן טובה ומטיבים להם באותו עולם, וגם כשמבקשים מהם הם מתפללים על החיים וכלב בן יפונה נשתטח על קברי אבות.

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף לד עמוד ב

ויעלו בנגב ויבא עד חברון - ויבאו מבעי ליה! אמר רבא: מלמד, שפירש כלב מעצת מרגלים והלך ונשתטח על קברי אבות, אמר להן: אבותי, בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים

תלמוד בבלי מסכת תענית דף טז עמוד א

למה יוצאין לבית הקברות? פליגי בה רבי לוי בר חמא ורבי חנינא. חד אמר: הרי אנו חשובין לפניך כמתים, וחד אמר: כדי שיבקשו עלינו מתים רחמים

ב"ח יורה דעה סימן ריז

עוד ראיתי תשובה על שם מוהר"ר חיים פלטיאל (עי' שו"ת מהר"ם ב"ר ברוך ד"ל סי' קסד) על הנודרים לילך לבית הקברות קצת היה נראה כדורש אל המתים דכלב שנשתטח על קברי אבות (סוטה לד ב) התפלל לשם במקום קדושה כדי שתהא תפילתו נשמעת

וכדכתיב באברהם (בראשית יט כז) אל המקום אשר עמד שם אלמא שהמקום גורם א"נ מי שביזה את המת ולכבודו משתטח על קברו זה מצינו אך נשים ובני אדם שאינן יודעין זה לא ידעתי הליכתן למה ואני רגיל לפתוח להן בחרטה ויתירו להם הנדר ויתן לצדקה מה שהיה מוציא על הדרך ואח"כ יתן מה שנשער כפי שהיה טרחו והילוכו וזה יתן לצדקה וינצל מצעקה ע"כ. מיהו כבר החזיקו במנהג זה ואין מוחה ויש לזה סמך בספר הזוהר (פר' אחרי ע ב - עא ב) ודוקא להשתטח על קברי אבות ולהתפלל לפניו יתברך על כל צרה שלא תבוא בזכות אבותיו הנקברים פה וכיצא בזה וכבר נתקנו סדרי התפילה למשתטחים על קברי אבות ואין לשום מורה למנוע ולבטל מנהג זה:

שו"ת מהר"ם שיק אורח חיים סימן רצג

ועל דברי תורה אשר בא להעיר, על מה שכתב האליה רבה בשם מהרי"ל [או"ח] סוף סימן תקפ"א [אות ל"ט] דבהולך לבית הקברות ומשתטח על קברי צדיקים, לא ישים מגמתו להתפלל להם, אלא משום דשם מקום קדוש וטהור, ולבו נכנע ותפלתו מקובלת יותר והפרי מגדים כתב שם [אשל אברהם ס"ק ט"ז] דנוסחא מהתפילה במענה לשון משמע דמתפללין שימליצו טוב בעדינו. ובספר ח"י אדם [כלל קל"ח סעיף ה'] כתב שזה בכלל 'דורש אל המתים' [דברים יח, יא]. וכן כתב בסידור נהורא.

ומעלתו העיר דבסוטה דף ל"ד [ע"ב] אמרינן שכלב ביקש מהאבות שיתפללו עליו רחמים. ובמסכת תענית דף ט"ז [ע"א] איתא כדי שיתפללו המתים. ובמגן אברהם סוף הלכות תענית [סימן תקע"ט ס"ק י"א] משמע שמבקשין כדאיתא בנוסח המענה לשון שימליצו בעדינו.

ובאמת, בגוף הדבר כבר פליגי בזה הדורות שלפנינו. הב"ח ביורה דעה בסוף סימן רי"ז [ד"ה נדר] הביא תשובת מהר"ח שחייש לזה, וכתב לחוש דהוי כדרישה אל המתים. וכתב על כלב שהיה משתטח, שהוא רק כדי להתפלל במקום קדוש...

אמנם בהיפך, מה שחששו בזה משום 'דורש אל המתים', זה אינו. חדא, דהרי קיימא לן ביורה דעה סימן קע"ט סעיף י"ד דכל שדורש מן הרוח ונשמה אינו בכלל דורש אל המתים... חדא, דצדיקים חיים וקיימים היינו נשמותיהם. ושנית, שאין מבקשים מהם, אלא עיקר התפילה והדרישה והבקשה הוא מאת ה', אלא שהשם יתברך מקבל תפילתן בזכות הצדיקים המבקשים גם כן רחמים.

אבל מה שאני חושש, דלכאורה יש לחוש דיהא אסור משום שדרשו חז"ל [ירושלמי ברכות פרק ט' הלכה א'] 'לא יהיה לך אלהים אחרים' וכו' [שמות כ, ג] שלא תהא קורא לא למיכאל ולא לגבריאל וכו'. דהיינו שאסור לנו לעשות אמצעי בינינו לבין השם יתברך. ואיר נתפלל שנשמות האבות יתפללו וימליצו טוב בעדינו. וכבר צווחו על הנוסחות של התפילות שהן נגד המלאכים. וגם בלאו הכי, גוף התפילה שאחרים מתפללין בעד איש, קשה להבין, איך תעשה רושם, כמו שעמד בזה בעין יעקב סוף פרק אין עומדין [אות צח]. ויתרוצו קשה כאן.

אמנם שורש דבר זה הוא, דוודאי קים להו לחכמינו זכרונם לברכה דהמתים מצטערים בצער החיים, כמו שדרשו חז"ל [במדבר רבה יט, טו] על פסוק 'וירעו לנו ולאבותינו' [במדבר כ, טו] וכמו שהביאו מעשים על זה ריש פרק מי שמתו [ברכות שם]. והיינו שנשמות המתים יודעין מעולם הזה מה נעשה בו. ואם אין אנו משיגים ויודעין על איזה דרך הוא, מכל מקום האמת ויציב כדברי חז"ל. ואם כן מהאי טעמא אם באים החיים בעת צרה על קברי המתים, לומר שאין להם ישועה אם לא ירחמו עליהם מן השמים, בוודאי המתים מצטערים טפי. ואם כן אתי שפיר, דאם זכותם הוא כדאי, שאינם ראויים לעונש שיצטערו, מרחם ה' בזכותם.

ועל דרך זה שפיר מובן תפילת אחרים בעד אדם, שהפעולה היא גם כן על דרך זה, שעל ידי הצדיק המצטער בצרת אחרים מרחם ה' עליהם. והוא אחד מן הדברים שראוי שיגרום רחמים וחסד, שאם העונש והרע מגיע גם על אחרים שאינם ראויים לעונש, אז ראוי שיעשה לפנינו משורת הדין. וכמו שביאר העקידה בפרשת ויגש [שער ל' אות י"ג] על בקשת יהודא מאת יוסף עבור בנימין. ועל דרך זה ביקש אברהם אבינו [בראשית י"ח כ"ה] 'חלילה לך להמית צדיק עם רשע' וכו' דהיינו על ידי צערו. ולזה אפשר כוונת חז"ל [ב"ק צב, ע"א] המתפלל על חברו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה, ביאורו, דווקא אם התפילה היא על דרך זו שהוא צריך לאותו דבר, אז הוא נענה תחילה, ובזכותו עלתה ארוכה גם לאחרים.

ואם כן מבואר ומיושב, התורה לא אסרה אלא מליתן אלקות לשום נברא, אפילו למלאך, ולכך אסור להתפלל אליהם שימליצו טוב עבורינו, שבזה נותן להם כח ושררות. לא כן המתפלל על קברות הצדיקים שיתפללו בעדינו, אין נותן להם שררות בזה, אלא מודיע צערו להם שיצטערו עמו, ועל ידי זה בצערם יהיה תשועה לו שבזכותם ירחם ה', ועל כן אין לנו מקום לאסור תפילה זו.

ובספר חסידים בסימן ת"נ ובשאר סימנים הפליג במעלות ההולך על קברי אבות. ובתענית דף ט"ז [ע"א] אמרו שהולכים על הקברות כדי שיבקשו רחמים עלינו. ובדף כ"ג ע"ב מביא מעשה דרבי מני בריה דרבי יונה דהלך להתפלל על קבר אביו ונעשה לו ישועה, עיין שם.

ועל כל פנים העולה מן הדברים הנאמרים, שנראה דאין איסור בתפילה זו, אפילו אם היא בקשה שימליצו טוב בעדינו. ומכל מקום דעות הפוסקים פליגי בזה, דעת מהר"ח ומהרי"ל ולבוש וסייעתם סבירא להו דעיקר התפילה צריך להיות נגד ה', ובשכר אמונה זו בהשארה הנצחיית, ובשכר ועונש, יקבל ה' את תפלתו. אבל דעת ספר חסידים ובספר הזוהר, ועל פיהם נתייסדה נוסחת התפילה של מענה לשון, סוברים דהתפילה היא שימליצו לטובה עלינו ובעבורינו.

שו"ת מנחת אלעזר חלק א סימן סו

מ"ש על מה שאין נזהרים על מ"ש במהרי"ל (ה' תענית) וז"ל מה שרגילין ללכת לבית הקברות בתענית יש כמה טעמים וכו' והמשתטח על קברי הצדיקים ומתפלל אל ישים מגמתו נגד המתים השוכבי שם אך יבקש מאת הש"י שיתן אליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר תנצב"ה עכ"ל והובא בבאה"ט ה' ר"ה (סי' תקפ"א) ובפמ"ג באשל אברהם שם ובא"א כ' שם ע"ז ובסידור מענה לשון יש תפלות מה שאומרים על הקברות משמע קצת שמבקשים מאת הנפש שיליץ טוב בעדנו עכ"ל. והנני לבאר בזה בעה"י אחרי

שראיתי בס' קטנים מהאחרונים שכ' באזהרות ליהרר בזה שלא לשום מגמתו לבקש מהמתים להליץ בעדו כי הוא בכלל ודורש אל המתים ולע"ד האזהרה למותר כי אין בזה איסור אדרבא מצוה איכא כאשר נזכיר להלן. דהנה אם נאמר הכונה בדברי המהרי"ל שלא ישים מגמתו בדבריו לבקש מהמתים כלל גם להליץ בעדו מחשש ודורש אל המתים נמצא יסתער עלינו קושיות רבות ודבריו יהי' מופרכים מעיקרא מהרבה מקומות בש"ס... וכהנה וכהנה נמצא בדברי חכז"ל במקומות מפוזרים שדיברו להמתים כנז'. ובזה"ק פ' אחרי ז"ל ובשעתא דאיצטריך עלמא רחמי... הרי דצריך להודיע לנפשות הצדיקים על קבריהם כדי שיתפללו בעדנו ואין בזה ח"ו משום ודורש אל המתים... ומ"ש במהרי"ל שלא ישים מגמתו נגד המתים הלא זה ג"כ סותר לדחז"ל בש"ס בכמה מקומות שהבאתי ששמו פניהם נגד המת... אלא ודאי כונת המהרי"ל דלא ישים מגמתו שהמת יושיעו באיזה כח דזהו בודאי עון פלילי (וגם י"ל דהוי כמו מתפלל אל אמצעי חלילה כמו שצווחו על תפלת מכניסי רחמים. אך בודאי כיון שנהגנו לומר תפלת מכניסי רחמים כמו שת' האחרונים ע"כ גם בזה אין לחוש וזה עדיף יותר ואינו ענין לשם דמלאכים י"ל דהוי שפיר אמצעיים משא"כ צדיקים שע"ז נאמר ותלך לדרוש את ה' בבית מדרשו של שם ועבר להתפלל בעדה ועי' החילוק בזה בשו"ת חתם סופר סי' קס"ו ע"ש וכ"ש צדיקים במיתתן שגדולים יותר בחייהן כשאחז"ל אם יזכירום ויודיעום בודאי תפלתם בשמי מעלה יעשו אות לטובה בעדנו ואלמלא זכותם ותפלתם של הנפטרים בשמי מעלה שמתפללים בעד החיים לא היינו מתקיימים... וכשמבקש מהמת שימליץ טוב בעדו להש"י בשמי מעלה בודאי גם המהרי"ל מודה דאין חשש בע"כ דאל"כ יוקשה עליו מכל הש"ס הנז' וזהו כונתו שלא ישים מגמתו נגד המתים בעצמם אבל להמליץ בעדו אין חשש כנז'.

שו"ת מנחת יצחק חלק ח סימן נג

בנדון המנהג להניח פתקאות על ציון של צדיק.

וע"ד אשר נתעורר ויכוח ביניכם בעת אשר זכה להשתטח על ציון של מרן החת"ס ז"ל בריגלא דאמוראי ביומא דהילולא דילי', וראה דכמה מהמתפללים הניחו על הציון פתקאות (קויטליך) עם שמותם שלהם, ובזה נתעורר ויכוח אם ראוי ונכון לעשות כן, באשר שכפי דאיתא בבאה"ט (או"ח סי' תקפ"א ס"ק י"ז) בשם המהרי"ל, שהמתפלל על קברי צדיקים אל ישים מגמתו נגד המתים, אך יבקש מהשי"ת שיתן עליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר, וכ"כ בחי"א (סי' קל"ח), ועפ"ז ל"ש לשום פתקאות על קברי צדיקים, דדומה למה שנותנים פתקאות לצדיקים חיים, ולהנ"ל אין זה שייך לצדיקים שוכני עפר, ומאחר שראה לאנשים יראים ושלימים ות"ח עושים כן, לכן נפשו בשאלתו אם יש היתר בזה עכת"ד.

הנה צדקו דבריו עפ"ד המהרי"ל הנ"ל, אבל תכ"ד ציין במכתבו לפמ"ג (או"ח) ותשו' מהר"ם שיק (או"ח סי' רצ"ג), ושם בפמ"ג כתב דמנוסח התפילה במענה לשון משמע דמתפללין שימליצו טוב בעדינו, וכן בתשו' מהר"ם שיק, אף שהביא מקודם את דברי הב"ח (יו"ד סוס"י רי"ז) בשם תשו' מהר"ח פלטיאל שכתב כדברי מהרי"ל הנ"ל, וגם כתב דכמה הראיות מדברי הש"ס שהביאו דיכולים להתפלל על קברי הצדיקים שיתפללו בעדינו, אפשר לפרש באופן שאין ראוי משם, אבל שוב כתב להצדיק הסוברים דיכולים להתפלל כנ"ל, דגם בלא"ה גוף התפילה שאחרים מתפללים בעד אדם אחד קשה להבין, איך תעשה רושם, וי"ל שע"י שהצדיק מצטער בצרת אחרים, מרחם ד' עליהם, שאם העונש והרע מגיע גם לאחרים, שאינם ראויים לעונש, אז ראוי שיעשה לפניהם משה"ד =משורת הדין=, וכמו שביאר העקידה (בפ' יגש), וכמו כן אמרו חכז"ל דהמתים מצטערים בצער החיים, וא"כ מהאי טעמא אם מתפללים על קברות הצדיקים, שיתפללו בעדינו, אין נותן להם שררות בזה, אלא מודיע צערו להם שיצטערו עמו, ועי"ז בצערם יהי' תשועה לו בזכותם, וע"כ אין מקום לאסור תפילה זו עכת"ד

והנה למעשה אין בידי להכריע בענינים העומדים ברומו של עולם, אבל שפיר י"ל נהרא ונהרא ופשטי'. ואסיים בברכת שלו' וכל טוב סלה ולכל משפחתו וחותרם בחותמי ברכות. יצחק יעקב ווייס.